

КРИЗА КОНЦЕПЦІЇ «ЛІБЕРАЛЬНОГО МИРУ»

Багінський А. В.,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри соціології

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0001-5633-4614

«Ліберальний мир» – стандартизована практика миротворчих інтервенцій у конфліктні країни, за якої розбудова соціальних інститутів в цих країнах здійснюється за «західним» зразком. Ряд наукових праць, присвячених критиці «ліберального миру», дозволяє розглядати його як певний різновид неоліберальної ідеології, коли миротворчі зусилля щодо подолання динаміки та наслідків збройних конфліктів перетворюються у нав'язування ліберальних норм (верховенство права, ринкової економіки, демократії) постконфліктним суспільствам, і навіть розглядається як форма втручання у суверенітет даних країн. Кризу концепції «ліберального миру» буде розглянуто в контексті державного будівництва і суверенітету постконфліктних країн.

Концепція «ліберального миру» часто досить специфічно трактує миротворчу інтервенцію у переговори саме як міжнародну, ззовні націлену на ліберальні норми, але внутрішньо – на неліберальні компроміси з правлячими класами, що здійснюють насилля, озброєними недержавними формуваннями і навіть жертвами конфлікту.

Розрахунок концепції «ліберального миру» спирався на те, що швидкі реформи у постконфліктних країнах у напрямку незалежного судочинства, розмаїтих форм економіки та інклюзивних форм включеності у політичний процес може створити більш сталі конфігурації миру та подальшого мирного співжиття.

Технологія миротворчості за схемою ліберального миру ускладнювалась через часову обмеженість, зокрема в короткостроковому бюджетуванні та націленості міжнародних організацій на швидкий результат миротворчих заходів.

Фокус заходів «ліберального миру» стосувався постконфліктної реконструкції держав та відновлення їхнього суверенітету. Змінився і характер самих миротворчих операцій ООН, які стали більш комплексними та багатосторонніми. У свою чергу, трансформація миротворчих місій вимагала і зміни концептуального обґрунтування міжнародних інтервенцій у врегулюванні і подоланні конфліктів.

Дослідники почали формулювати концепції, де миробудівництво враховує не стільки ліберально-орієнтований проект державного будівництва на постконфліктних територіях, скільки врахування соціокультурного контексту, місцевих і традиційних норм у провадженні миротворчості.

Ключові слова: врегулювання конфліктів, миротворчість, мир, ліберальний мир.

Постановка проблеми. Серед теорій миру та конфліктів (Peace and Conflict studies), які розвивались у другій половині ХХ сторіччя, особливе місце займає концепція «ліберального миру» як універсальна модель миротворчості. Спочатку теорії миротворчості стосувались досить обмежених за своїм характером миротворчих операцій в умовах Холодної війни, де основними суб'єктами міжнародних відносин були СРСР та США. Після розпаду Радянського Союзу з'являється значний оптимізм у поширенні ліберальних норм на решту «неліберального» світу, зокрема щодо миротворчої діяльності. Проте, згодом виявилось, що концепція «ліберального миру» має ряд недоліків, що спричинили значні прорахунки у здійсненні миротворчих місій та миробудівництві.

Мета статті передбачає виявлення суперечностей в теорії та практиці ліберального миру, а також способів подолання даних у суперечностей у сучасних концепціях миротворчості. Відтак завдання статті передбачають характеристику ліберального миру як особливого напрямку суспільної

думки кінця ХХ сторіччя та з'ясування обмежень, які стосуються цього способу універсального поширення ліберальних норм у миротворчій діяльності і засобів подолання даних обмежень.

Аналіз останніх публікацій. Дискусії та критику щодо ліберальних версій миру знаходимо у М. Лунда, Р. Періса, М. Дафілда, О. Річмонда, Р. Мак Джінті. У свою чергу, вже самі дані праці стають предметом аналізу, зокрема на пострадянському просторі [1]. Подальші дослідження пов'язані з подоланням недоліків «ліберального миру» для вирішення конфліктів в усьому світі, але передусім в Україні.

Виклад основного матеріалу. Дослідники відносять до змісту поняття «ліберальний мир» як вузьку фазу миротворчих процесів останнього десятиріччя ХХ сторіччя, так і ідеологію миротворчої діяльності західних країн на сучасному етапі в цілому.

Концепція «ліберального миру» часто досить специфічно трактує миротворчу інтервенцію у переговори щодо конфлікту та постконфліктне миробудівництво саме як міжнародну інтервенцію, ззовні націлену на ліберальні норми, але внутрішньо – на неліберальні компроміси з правлячими класами, що здійснюють насилля, або озброєними недержавними формуваннями, і навіть самими жертвами конфлікту.

У своєму концептуальному вимірі «ліберальний мир» з'явився як реакція на епоху завершення Холодної війни та перемогу західного блоку біполярної системи. Ліберальний мир передбачає ліберальну державу, яка в свою чергу передбачає дискурс прав людини [2].

Поява у 1992 р. «Порядку денного для миру» як ключового документа концепції «ліберального миру», за яким ООН та інші міжнародні організації стали робити ставку на миробудівництво та державне будівництво у контексті постконфліктної реконструкції, зробило ліберально-демократичну державу ще більш впливовою моделлю для наслідування у постконфліктних країнах [3].

Серед головних цілей ООН оголошених Генеральним Секретарем ООН Бутросом Галі у «Порядку денному для миру» знаходимо, зокрема: «Бути готовими асистувати миробудівництву у різних контекстах: перебудові інститутів та інфраструктур націй, розірваних громадянськими війнами і міжусобицями; та розбудові зобов'язань про мирну взаємну вигоду між країнами, які раніше були у війні» [3, с. 4]. Водночас наголошується, що базовим інститутом для заходів миротворчості залишається держава. «Повага до її фундаментального суверенітету та цілісності мають вирішальне значення для будь-якого спільного міжнародного прогресу. Однак час абсолютного і виключного суверенітету минув; його теорія ніколи не відповідала дійсності. Сьогодні завдання лідерів держав – завдання зрозуміти це і знайти баланс між потребами хорошого внутрішнього управління та вимогами все більш взаємозалежного світу» [3, с. 4].

Також пропонується компромісне ставлення до глобалізації та локалізації. У документі зазначається, що глобалізм та націоналізм не є опозиційними категоріями, а суверенітет, територіальна цілісність та незалежність держав, разом із принципами самовизначення та розвитку системи міжнародних відносин, проголошуються цінними принципами у «Порядку денному для миру» [3, с. 7].

Після цього ліберальний мир був взятий за основу у миротворчих операціях в усьому світі. Оскільки дані операції з кінця 80-х рр. почали мати комплексний характер і стосувались вже не лише розведення військ і роззброєння комбатантів (підтримка миру), а й більш цивільних питань як то: проведення виборів, конституційна реформа, зміни в судовій гілці влади і правоохоронних органах (миробудівництво) – вважалося, що дані зміни мають відбуватися за ліберальним зразком, тобто базуватись на верховенстві прав людини

Розрахунок концепції «ліберального миру» спирався на те, що швидкі реформи у постконфліктних країнах у напрямку незалежного судочинства, розмаїтих форм економіки та інклюзивних форм включеності в політичний процес може створити більш сталі конфігурації миру та подальшого мирного співжиття.

Дана схема «права людини-вільний ринок-демократія» застосовується не лише для держав, що потерпають від збройних конфліктів, а й здійснюють перехід до ліберальної демократії.

За словами М. Еппінгер, Україна у 90-х рр. ХХ сторіччя стала «об'єктом інтенсивного Західного консульства». У процесі отримання одного з найбільших пакетів асистувань від США у світі та створюючи законодавство у сфері власності, Україна реалізовувала сценарій: функціонування фундаментальних інститутів прав власності, зокрема земельного законодавства в 2001–2002 рр., призведуть до політичного структурування і демократії. Утім, даний сценарій, свідчить авторка, виявився не настільки однозначним з точки зору його реалізації [4, с. 828].

Оскільки ліберальна демократія передбачає ліберальну державу, то закономірно об'єктом ліберального миру стає держава. Однією із причин такої уваги до державного будівництва у постконфліктних країнах стало збільшення кількості збройних конфліктів неміжнародного характеру, що позначався проблемами суверенітету. Оскільки акцент робився саме на інституційних змінах, то держава в постбіполярному глобалізованому світі знову стає центром конфліктних та постконфліктних

міжнародних інтервенцій. Країни, де відбуваються збройні конфлікти, характеризуються досить низькою державною спроможністю, або є авторитарними, що відчутно ускладнює способи та наслідки подібних інтервенцій. Крім того, важливим фактором миробудівництва стає і сам характер збройних конфліктів цього часу – громадянські війни з широким залученням озброєних недержавних суб'єктів, що воюють як з економічних причин, так і задля власної політичної легітимізації.

За словами Р. Періса, постконфліктне миробудівництво перетворилось у глобальну індустрію в 1990-х рр.. ХХ сторіччя. Автор розглядає 14 миротворчих місій, які відбулися з 1989 по 1999 рр.. Громадянські війни як внутрішньодержавні конфлікти склали 94% всіх збройних конфліктів, які відбувались в це десятиріччя. Якщо на початку ХХ сторіччя 90% жертв конфлікту були солдатами, то наприкінці сторіччя 90% склали вже цивільні особи. Відтак основні атаки комбатантів здійснювались на цивільне населення та інфраструктурні об'єкти і супроводжувалися важкими формами насильства: систематичними згвалтуваннями, масовими стратами, етнічними чистками та навіть геноцидом. Масові примусові переселення, спричинені громадянськими війнами, впливали як на регіональну, так і на глобальну стабільність [5, с. 2].

Підкреслюється, що найбільш важливі миротворчі місії цього часу були здійснені в Нікарагуа (1981), Анголі (1991), Камбоджі (1991), Ель Сальвадорі (1991), Мозамбіку (1992), Ліберії (1993), Руанді (1993), Боснії (1995), Хорватії (1995), Гватемалі (1997), Східному Тиморі (1999), Косово (1999) та Сьєрра-Леоне (1999). Дані операції включали ряд заходів, таких як: написання та переписування національних конституцій, вдосконалення кримінального права, організація та адміністрування виборів, навчання поліцейських, правників та суддів, формулювання економічної стратегії, і навіть тимчасове адміністрування територій [5, с. 4].

Окрім схематичності самих миротворчих місій, інтелектуальна атака критиків спрямована на дискурс «ліберального миру». В інтерпретації Чандлера є щонайменше три типи критики ліберального миру: критика розподілу влади, критика заснована на ідеях, критика раціональності Заходу.

Критика «влади» заснована на неомарксизмі і твердженні, що інтервенції західного світу у конфліктні та постконфліктні держави відтворюють ієрархії соціально-економічної нерівності і є неоліберальними за своєю суттю. Така політика слугує інтересам міжнародних фінансових угруповань, які уособлюють Західний світ та своїми діями лише відтворюють умови та продовження конфліктів.

Другий тип критики базується на розгляді підходів до соціальних трансформацій, що здійснюються під егідою «ліберального миру». Трансформаційна ліберальна інтервенція змінює і радикалізує як дискурс порядку, так і дискурс розвитку. Концепти «розвинутого» та «нерозвинутого» втілюються у значенні «сталого розвитку» та «розвитку громад», відтворюючи фуколдівський біополітичний підхід.

Третя лінія критики стосується інституцій і раціональних підходів Західного світу до локальних спільнот із проблематичністю відбудови Вестфальського суверенітету для постконфліктних держав [6, с. 140–141].

На нашу думку, ще одним напрямком критики ліберального миру стає факт втручання у суверенітет інших країн у процесі міжнародних ліберальних інтервенцій, зокрема Вестфальського типу суверенітету.

Якщо міжнародний легальний суверенітет апелює до визнання юридично незалежних територіальних утворень, то Вестфальський суверенітет стосується в першу чергу невтручання у справи інших держав – саме цей різновид неодноразово порушувався внаслідок різноманітних інтервенцій [7, с. 1077].

Не дивлячись на спроби подолання недоліків «ліберального миру», критика миротворчих ініціатив ООН щодо втручання у суверенітет продовжує лунати, зокрема на дипломатичному рівні.

13 лютого 2020 р. китайський представник у ООН Ву Хайтао заявив про необхідність поваги до принципів суверенітету у процесі провадження правосуддя перехідного періоду. «Питання правосуддя перехідного періоду є одним із найважливіших у сфері миробудівництва, і його слід продовжувати в межах миробудівництва та підтримки миру. Відповідні дискусії повинні бути суворо обмежені конфліктними та постконфліктними ситуаціями. У зв'язку із цим вкрай важливо поважати суверенітет та територіальну цілісність відповідних країн на основі Статуту ООН та загальновизнаного міжнародного права», – наголосив Ву Хайтао на зустрічі Ради Безпеки ООН, присвяченій правосуддю перехідного періоду [8].

Технологія миротворчості за схемою ліберального миру ускладнювалась через часову обмеженість, зокрема в короткостроковому бюджетуванні та націленості міжнародних організацій на швидкий результат миротворчих заходів. Не у всіх країнах заходи з миробудівництва були успішними – методи форсованої демократизації та маркетизації у поствоєнних суспільствах мали проблематичний характер, оскільки здійснювались у досить обмеженому часовому проміжку, в той час як справжня інституціоналізація нових норм потребує не одного року. Зосередження на швидкій демократизації відбувалось

у процесі появи великого ентузіазму щодо майбутнього демократії. Після розпаду СРСР більшість новоутворених політичних режимів інституціоналізували демократію як у конституційному законодавстві, так і в повсякденному житті. Пік збільшення політичних режимів демократичного та гібридного спрямування серед держав світу припав саме на 90-і рр. ХХ сторіччя, і це також стало аргументом для збільшення фінансування донорських програм у постконфліктних країнах.

Серед ключових міжнародних донорів Програма Розвитку ООН (UNDP) на початку 90-х рр. ХХ сторіччя впроваджувала належне врядування (good governance) як форму підзвітності урядів. Організація з Безпеки та Співробітництва у Європі (ОБСЄ) з 1990 р. також взяла на себе функції розповсюдження демократії, хоча до цього, за визначенням Р. Періса, організація визнавала легітимними як демократичні, так і авторитарні способи правління. Місії ОБСЄ тренували представників громадянського суспільства та організували освітні програми у сфері виборчих процесів, зокрема у більшості пострадянських країн [5, с. 24–25].

Суперечність «ліберального миру» полягає ще й у тому, що сьогодні ООН не є однорідним актором міжнародних відносин, а політику ООН можна охарактеризувати як «організовану анархію», в якій співвідношення між суверенітетом та міжнародним порядком постійно змінюється, що дозволяє дослідникам застосовувати модель «баку для сміття» в аналізі миротворчої діяльності ООН [9].

Водночас спрямованість ліберального миру зосереджувалась на політиці «згори-вниз», де ключові рішення приймаються в дипломатичних столицях – Лондоні, Женеві та Вашингтоні – проте не мають жодного культурного зв'язку з розумінням миру у постконфліктних суспільствах. Міжнародна підтримка «перевантажених» громадських організацій, що мало враховували і були нерелевантними потребам місцевого населення та не спрямовувались на розбудову сталого миру, зокрема на довіру між громадами та стійкий економічний розвиток [10, с. 496].

Відтак нове покоління теорій конфліктів та миру зосередилось на пошуку альтернатив до ліберального миру, який у ряді країн виявив свої недоліки. Дослідники почали формулювати концепції, де миробудівництво враховує не стільки ліберально-орієнтований проект державного будівництва на постконфліктних територіях, скільки врахування соціокультурного контексту, місцевих і традиційних норм у провадженні миротворчості. Місцева миротворчість враховує як суспільний потенціал до подолання конфлікту, традиційні практики врегулювання конфліктів, так і політичні особливості керівництва даними суспільствами в період завершення конфлікту.

Висновки. Загалом, не дивлячись на абсолютизацію ліберальних норм, теоретична спадщина теорій конфліктів та миру демонструє концептуальний поворот від державоцентричних і дипломатичних вивчень миру (перше покоління теорій) та соціальних причин довготривалих конфліктів (друге покоління теорій) до миробудівництва та постконфліктного врегулювання в пошуку конкретних механізмів (хоча й здебільшого ліберально-універсальних), що забезпечували б сталість розвитку постраждалих від масового насильства суспільств.

Тому сутнісною відмінністю концепції «ліберального миру» від попередніх наукових пошуків є фіксація необхідності міжнародних інститутів втручатися у суверенні справи та державний устрій постконфліктних країн. Постконфліктна реконструкція передбачала відновлення суверенітету держави як на рівні роботи політичних інститутів, так і на рівні соціально-економічної інфраструктури.

Bahinskyi A. Crisis of the concept of “liberal peace”

“Liberal peace” is a standardized practice of peacebuilding interventions in conflict countries, in which the development of social institutions in these countries is carried out according to the Western model. A number of scholarly works on the critique of liberal peace allow us to consider it as a kind of neoliberal ideology, when peacebuilding efforts to overcome the dynamics and consequences of armed conflict turn into the imposition of liberal norms, such as (rule of law, market economy, democracy), and even seen as a form of interference in the sovereignty of these countries. The crisis of the concept of liberal peace will be considered in the context of state-building and sovereignty of post-conflict countries.

The concept of liberal peace often interprets peacekeeping intervention in negotiations as international, externally aimed at liberal norms, but internally at illiberal compromises with the ruling classes that use violence, armed non-governmental groups, and even victims of conflict.

The calculation of the concept of liberal peace" was based on the fact that rapid reforms in post-conflict countries towards an independent judiciary, various forms of economy and inclusive forms of involvement in the political process can create more stable configurations of peace and further peaceful coexistence.

The technology of peacebuilding under the liberal peace scheme has been complicated by time constraints, in particular in the short-term budgeting and focus of international organizations on the rapid outcome of peacekeeping activities.

The focus of the liberal peace measures was on the post-conflict reconstruction of states and the restoration of their sovereignty. The nature of the UN peacekeeping operations themselves, which have become more complex and multilateral, has also changed. In turn, the transformation of peacekeeping missions required a change in the conceptual basis of international interventions in conflict resolution and resolution.

Researchers began to formulate concepts where peacebuilding takes into account not so much a liberal-oriented project of state building in post-conflict areas, as taking into account the socio-cultural context, local and traditional norms in peacemaking.

Key words: conflict resolution, peacemaking, peace, liberal peace.

Література:

1. Багінський А.В. «Ліберальний мир» як концепція та практика врегулювання конфлікту. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць*. Київ, 2019. № 3(43). С. 15–20.
2. Myrberg M. Revisiting the liberal peace and the fourth generation of peace and conflict scholarship in the context of Somalia and Afghanistan. Central European University, 2013. URL : http://www.etd.ceu.hu/2013/myrberg_miranda.pdf (дата звернення: 29.04.2021).
3. An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. URL : https://www.un.org/ruleoflaw/files/A_47_277.pdf (дата звернення: 29.04.2021).
4. Eppinger M. Property and Political Community: The Case of Ukraine. *The George Washington International Law Review*. 2015. Vol. 47. P. 825–891.
5. Paris R. At War's End: Building Peace After Civil Conflict. Cambridge : University Press, 2004. 304 p.
6. Chandler D. The uncritical critique of 'liberal peace'. *Review of International Studies*. 2010. Issue 36. P. 137–155
7. Krasner S. D. Sharing Sovereignty: New Institutions for Collapsed and Failing States. *International Security*. 2004. Vol. 29, No. 2. pp. 85–120.
8. China calls for respect for sovereignty in promoting transitional justice. URL : http://www.xinhuanet.com/english/2020-02/14/c_138781612.htm (дата звернення: 29.04.2021).
9. Lipson M. A. Garbage Can Model of UN Peacekeeping. *Global Governance*. 2007. Vol. 13, No. 1. Pp. 79–97.
10. Mac Ginty R., Richmond O. Myth or Reality: Opposing Views on the Liberal Peace and Post-war Reconstruction, *Global Society*. 2007. 21:4. Pp. 491–497.
11. Багінський А. В. Місцева миротворчість у врегулюванні конфлікту. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць*. Київ, 2021. № 1(49). С. 51–55.